

XX əsrin faciəsi - Xocalı soyqırımı

31

Qanlı, şaxtalı gecə, amansız hücumə məruz qalmış xocalılılar. Gecə ilə evlərindən didərgin salınan, əliyalın əhali.

Həmin gecə ermənilər üç istiqamətdən hücum etdiklərinə görə xocalılılar xilas üçün Qarqarçay istiqamətinə üz tuturlar. Amma qarşıda onları düşmən pusqusu gözləyirdi. Ermənilər onlara aman verməyərək bəzilərini oradaca qoddarcasına öldürür, bir qisminə iş-gəncə verirdilər.

Həyat yoldaşı ilə xilas olmağa çalışanlardan biri də Valeh Hüseynov idi. Valeh 1968-ci ildə Xocalıda doğulub, orada boya-başa çatıb, təhsil alıb. Sonra

taqətdən düşmüşdüm ki, içindən çıxsa bilmirdim. Çətinliklə arxandan çıxandan sonra gecəni orada qaldım. Elə bildilər ölmüşəm. Səhər yuxarıdan baxanda gördülər ki, tərəpniyəm. Gəlib məni götürdülər, dedilər sən ölmürsən? Yenidən Əsgərana götürdülər".

Valeh bu dəfə qohum-tanışlarını - həyat yoldaşının əmisi Məhəmməd və qonşuları Ələmdar kişini girovluqda görür. Amma onlar ağır işgəncələrə məruz qaldığına görə övvəl Valehi tanıyırlar. "Girovlara elə çörək verirdilər ki, onu ac itə atsan, yeyə bilməzdi. Ermənilər vəhşiləşmişdilər. Elə davranırdılar, elə bil qarşılardakı insan deyil", - deyir o günləri belə xatırlayır Valeh.

Səadətini Xocalıda itirdi

Mingəçevirdə musiqi ilə məşğul olan Valeh Xocalının başının üstünü təhlükə alanda geri qaçıdı, Səadət adlı xanım ilə ailə qurub.

Strateji mövqedə yerləşən Xocalının uzun müddət ermənilərin diqqət mərkəzində olduğunu deyir Valeh Hüseynov. Qeyd edir ki, keçmiş Dağlıq Qarabağın ortadan bölünməsi Xocalıdan digər rayonlara keçib gedirmişlər.

Valehin Xocalıda çoxlu qohum-əqrabası yaşayırmış. O, həmin günləri belə xatırlayır: "Ermənilər sovet əsgərləri ilə birgə xocalılılardan silahları yığıb aparırdılar. Həmin vaxtlarda Xocalı tam silahsız qalmışdı. Yalnız son 5-6 ayda özünümüdəfəio batalyonu yarandı. O vaxt dövlət tərəfindən az sayda avtomat silahlar verildir, özümüz gedib ruslardan alırdıq. Amma silahımız olanda da güllə çatmırdı. Ermənilər pulemyotla atəş açanda biz çuş tüfəngi ilə cavab verirdik. Ermənilər topa, raketə keçəndə bizə avtomat gəlirdi. Ermənilər 366-cı motorcu alayın nə qədər silahları vardısa, hamısından istifadə edirdi. Bizdə heç nə yox idi, heç bir kömək yox idi. Camaat öz gücünə nəse alırdı ki, özünü, evini qoruya bilsin. Amma alınmırdı, çünki haradan güllə atardıqsa, ermənilər oranı minaatla vururdu".

Yeganə çıxış yolu - Qarqarçay-Kətik meşəsi

Sakinlər ermənilərin Xocalıya hücum planları olduğunu bilsələr də, o zamanı iqtidar əhalini arxayın salırdı ki, belə şey yoxdur. Amma arxayın salınan sakinlər nə bilirdilər ki, çuş gecələrinin birində vəhşiləşmiş, insanlıqdan çıxmış ermənilər şəhərə hücum edəcəklər.

Növbə ilə postda xidmətdə olanlardan biri Valeh olsa da, həmin axşam o, evdə idi. Valeh Hüseynov axşam saat 11-in yarısında qəflədən hər tərəfdən atəş səsləri gəldiyini və şəhərin atəşə tutulduğunu eşidir: "Yoldaşım ilə oturmşuq. Eyni vaxtda hər tərəfdən bir komanda ilə atəş başladı. Raketlər, ardnca toplar, daha sonra tanklar. Məcbur olub evdən çıxdıq. Əmiməgil tərəfə gəldik. Orada kiçik döyüşləri başladığı üçün Xocalının ayağında Kətik meşəsi istiqamətinə üz tutduq. Çünki ayrı çıxış yolumuz yox idi. Ancaq dağa çıxmalı və Ağdam istiqamətinə gəlməliydik".

Xilaslarını meşədə gören xocalılılar Qarqarçayı keçməli idilər. Amma çaydan keçmək qadınlar, uşaqlar, yaşlılar üçün çətinlik yaradırdı. Buna görə cavandar onlara yardım edərək bir-bir çaydan keçirdilər. Valeh də çuş sayda insanın çaydan keçməsinə yardım edir.

Valeh Hüseynov o dəhşətli gecəni, şaxtada soyuqdan ölən insanları belə xatırlayır: "Meşədə kimi şaxtdan donub ölür, kimi yeriyə bilmir, kiminin ürəyi partlayır, kiminə güllə deyir..."

Çünki düşmən xocalılıların yalnız bu yoldan istifadə edəcəyini qabaqdan bildirdi, buna görə də pusqu qurmuşdular. Meşədən çıxan hər kəs gülləyə tuş gəlirdi.

"Əsgərana - dağın döşünə çatdıq. Orada tərponin üstünə çıxıb bir tərəfdən ermənilərin qarşısını almaq istədik. Səadət dedim ki, camaatla getsin, biz arxadan gəlib onlara çatırıq. Ağdamın kəndindən insanlar qarşılıyrdılar, amma ora 2-3 kilometr məsafə var idi. Onlar getdi, biz də tərponin başına çıxdıq. Sonra atışa atışa gəlib çıxdım Ağdamın Şelli köndünə. Səadəti camaatın içində görmədim. Məni dedilər ki, qaldı orada, gələ bilmədi". Ömür-gün yoldaşının meşəlikdə qaldığından xəbər tutan Valeh geri qaçırdı. Səadət digər Xocalı sakinləri ilə birlikdə xilas olmağa çalışdığını görür.

Valeh onları Qara qayanın yanına qədər götürüb bilir. Ərazinin relyefi, eyni zamanda ermənilərin pusqularına görə

ayaqüstə hərəkət etmək mümkün olmadığından sürünə-sürünə ora qədər gəlib çıxı bilirlər. Ora çatanada Valehin yanındakı gənc Səlimin də patronu qurtarır.

Valeh qarşısında qəflətdən peyda olan erməniyə öv tufəngindən atəş açmaq istəyəndə, içinə su dolmuş tüfəngdən atəş açılır. Elə bu vaxt Səadətin qışqırığı eşidilir: "Gördüm başını qaldırıb üzümə baxır. Dedim nə olub? Cavab vermədi. Yaxınlaşdım ki, onu özümə tərəf qabağa çəkdim, gördüm böyründən ölimə istilik gəldi. Qan idi. Ona güllə döymişdi. Orada gözümlərin içində baxa-baxa, danışmadan şəhid oldu Səadət. Ondan sonra çox adam gəlib keçdi, mənə nə qədər dedilər ki gedək, getmədim. İki yolum var idi, ya ölmək, ya da Səadətin meyitini oradan çıxarmaq. Onsuz da mən ölmüş bir insan idim".

Səadətsiz getmək istəməyən Valeh mühasirəyə düşsənəccən orada qalır.

Erməni girovluğunda

Ermənilər yerə yıxılan Valehi döyüldən sonra girovların hamısını Qarqarçaya atıb orada saxlayırdılar. Daha sonra

"Bir gün elə möhkəm titrəyirdim ki, ölümü qaldırıb sinəmin üstünə qoymağa taqətim yox idi. Aclıq, susuzluq, işgəncə... Kamerada tək idim, gecə səs gəldi. Gözümü aç bilmədim. Gördüm ki, bələklərdəndən, bir də ayaqlarımdan tutub sıxırırlar, amma ağrımır. Bir-iki dəqiqə sıxandan sonra iki addım səsi eşidirdim. Gözümü açanda heç kim yox idi. Titrəməm keçmişdi. Yuxuya getdim, sonra yenə ayaq səsinə oyandım. Gördüm ki, qarşıda ağ saqqalı tumarlayan biri dayanıb. Gözümlərin içində baxıb dedi ki, qorxma, darıxma, səni iki günə göndərəcəm gedəcəksən. Sonra yenə yuxuya getdim".

Səhəri gün ermənilər Valehi öldürmək qərarına gəlirdilər. Axşamüstü içəri daxil olan üç erməni öldürəcəkdə onu. Təxminən iki metr məsafədən nişan alırdılar. Elə bu an Valeh vaxt istəyir. Aynın tarixini öyrənib, ixtiyarsız səhəri günün doğum gününü olduğunu deyir: "Yalan deyirdim, mən avqustun 29-u doğulmuşam, şəhadətnaməmdə isə sentyabrın 1-i qeyd olunub. Heç ağlıma da gəlməyən bir şey idi. Dedilər, istəyirsən sabaha qədər yaşayasan? Dedim ha. Bir şərtləri var idi. Məni sabah öldürəcəkləri halda tiko-tikə doğrayacaqlarını bildirdilər. Və mən də razılaşdım".

Valehin heç bir məqsədi olmadan dediyi o yalan onu həyatda saxlayır. Səhəri gün onu kameradan çıxarıb öldürməyə apardıqları desələr də, əslində, erməni əsirlərlə dəyişirdilər.

Bələliklə, Valeh Hüseynov 27 günlük işgəncə və ağır əzab-əziyyətdən sonra üç erməni qarşılığında girovluqdan azad olur. Bundan sonra uzun müddət xəstəxanada qalır, heç kimlə görüşmür. "Mənim üçün ən pisi sevdiyim insanın qucağında can verməsi, heç nə edə bilməməyim idi", - deyir Valeh.

31 il sonra hələ də Xocalı yaranlarını daşıyır həm bədəninə, həm də ruhunda. Yeganə təsəllisi Səadəti orada qoyub getməməyidir. Həyat yoldaşının cəsdini isə atasığıl taparaq dəfn ediblər.

"Xocalıya dönüb, ocağımızı yenidən yandıracağıq"

2020-ci ilin sentyabrında başlanan Vətən müharibəsi Azərbaycanın qələbəsi ilə yekunlaşdı. Torpaqlarımız işğaldan azad olundu, şəhidlərimizin, Xocalının qisası alındı. Bu gün Qarabağ və Şərqi Zəngəzurda yenidənqurma və bərpa işləri gedir. Məcburi köçkünlərimiz mərholəli şəkildə didərgin salındıqları evlərinə, yuvalarına qayıdılar.

Valeh Hüseynov deyir ki, bu, bizim üçün olduqca böyük qələbədir: "İnanıram ki, qısa zamanda Xocalıya da gedəcəyik. Allah o günü də bizə qismət eləsin".

Əsmər QARDAŞXANOVA,
"Azərbaycan"